

Presentació

Els moviments migratoris tenen ja una llarga trajectòria d'estudi —evidentment més en uns països que en uns altres. Des de les lleis de Ravenstein, que, des d'una perspectiva individualista i ahistòrica definien el fenomen migratori com el resultat de factors d'atracció i repulsió fins a interpretacions més modernes que, tot tenint en compte l'anterior, ho analitzen sota el referent de la història i la dinàmica mundial (les qüestions macroestructurals) i els aspectes més microestructurals (com pot ser la influència de les xarxes en el procés migratori, en l'assentament, etc.). Una altra de les qüestions que ha generat interès és com cal «integrar els nouvinguts». Al llarg del temps s'han anat definint models generals d'integració —entesa en el seu sentit més ampli— que sovint, mirant cap als Estats Units¹, se simplifiquen parlant de l'assimilació (*anglo-conformity*), el gresol (*melting-pot*) i el pluralisme cultural. Aquests models han servit de marc general dins el qual s'han anat dissenyant diferents polítiques adreçades a assolir el que s'entenia, en cada moment, per integració.

Simplificant, a Espanya i, en particular, a Catalunya, en els darrers decennis es poden destacar dos moments en l'estudi de les migracions. Els primers estudis se centraven en l'anàlisi del que alguns han anomenat «velles migracions», és a dir, aquelles que es donaven en els anys seixanta i setanta. Aquestes migracions, interiors o internacionals —principalment d'Espanya cap a l'estranger—, eren condicionades pel desenvolupament econòmic desigual entre diferents zones d'Espanya, com també entre Espanya i altres països europeus. Exemple d'aquests treballs són l'estudi de Jordi Cardelús i Àngels Pascual (1979, *Movimientos migratorios y organización social*. Barcelona, Península) i el de Carlota Solé (1981, *La integración sociocultural de los inmigrantes en Cataluña*. Madrid, CIS). Però la immigració no és un fenomen regular i estable, perquè es troba, com hem dit, condicionat per la situació econòmica, però també per la situació política, les relacions internacionals..., i també per la ideologia dels polítics, que es reflecteix, entre altres qüestions, en les políti-

1. Aquest país, per estar format a base de migracions successives, com d'altres (Canadà, Argentina, Austràlia, etc.), s'ha convertit en un referent que cal tenir en compte per l'estudi dels moviments migratoris i les polítiques d'integració —fet que, de vegades, comporta l'oblit d'altres experiències prou interessants. Per altra banda, el que sí que és compartit entre els diferents països és la subordinació, exclusió... dels «autòctons» que generalment s'han quedat fora (per voluntat pròpia o aliena) d'aquests processos d'integració/assimilació.

ques d'immigració. Els canvis han comportat el pas d'una Espanya que, en termes generals, es pot definir com a pol de repulsió de població a ser un pol d'atracció d'immigrants, això sí, d'uns països determinats. Davant l'evidència d'haver-nos convertit en el destí, més o menys planificat, d'immigrants estrangers, els estudiosos han anat fixant-se en aquest fenomen i han adreçat els seus treballs a explicar aquesta migració, a radiografiar les condicions de vida i a proposar models i polítiques d'integració. Però, com hem dit, no tota la immigració és objecte d'estudi. N'hi ha que es troben en el punt de mira dels treballs i d'altres que sovint escapen de l'objectiu. Evidentment, aquells pels quals hi ha més interès, que sovint coincideixen amb els que generen preocupació en el conjunt de la societat —entre altres coses per la seva teòrica «inintegrabilitat»—, són els que disposen de menys recursos. Però aquesta dificultat d'integració no es redueix a aquesta vessant, perquè sovint la dificultat d'integració que es percep és més aviat cultural. Així, per exemple, pel polèmic i discutible G. Sartori (2001. *La sociedad multiétnica. Pluralismo, multiculturalismo y extranjeros*. Madrid, Taurus), les diversitats es poden reagrupar en quatre categories —lingüística, de costums, religiosa i ètnica—, dues de les quals constituïrien «estranyeses» radicals que són difícilment integrables: la diversitat religiosa i l'ètnica. L'autor, observant l'arribada d'aquests «inintegrables», es pregunta fins quan es podrà suportar, fins on es podrà tibar la corda abans que es trenqui. El que resulta evident és que els «nous immigrants» aporten a la nostra societat una diversitat cultural (lingüística, religiosa, etc.) que no sempre resulta fàcil d'acceptar pel que suposa de qüestionament o, fins i tot, d'enfrontament. L'aparició de conflictes culturals i identitaris, les demandes que presenten a les institucions (educatives, assistencials, sanitàries, etc.), entre altres, han situat el fenomen de la immigració en un dels múltiples centres del debat mediàtic, polític, sociològic, etc.

En aquest debat, una de les primeres qüestions que hem de tenir en compte és quina immigració es vol i/o es necessita, l'elecció que es faci condicionarà el model o models d'integració pel qual o pels quals es vulgui apostar. També resulta interessant, dins els discursos que van apareixent, de fixar-se en quin és el model analític que utilitzen els investigadors, darrere el qual es pot veure els punts de vista dels quals es parteix i quines qüestions reben la seva atenció. Sense anar més lluny, aquest volum que té entre mans és, parcialment, resultat de les espontànies aportacions dels investigadors catalans al grup de treball «Sociologia de les migracions» del III Congrés Català de Sociologia celebrat a Lleida els dies 20 i 21 de març de 1999. En aquest congrés, com també ha succeït en el VII Congreso Español de Sociología (20, 21 i 22 de setembre de 2001), el grup de «Sociologia de les migracions» evidencia, pel nombre de comunicacions i la qualitat d'aquestes, l'interès que ha despertat l'estudi d'aquest tema entre els sociòlegs —i altres disciplines afins. Però hem dit que es tracta d'un reflex parcial, esbiaixat, ja que no totes les comunicacions presentades s'han convertit en un article per a aquest volum, com tampoc tots els articles que hi són es van presentar en aquell moment a Lleida com a comunicació. Amb la idea que la presentació voluntària de comunicacions no espatlli el fet

de tenir una visió més àmplia del fenomen, es va sol·licitar la col·laboració d'algunes persones que treballaven aquests temes des de Catalunya o que des d'altres indrets ho feien en col·laboració amb equips catalans de recerca o que podien complementar el document. Així, en les pàgines següents es recullen articles que, des de diferents disciplines —sociologia, economia, geografia humana i pedagogia—, analitzen el fenomen de la immigració i el seu impacte en la societat receptora.

Per donar una ràpida idea del que a continuació es pot trobar, el primer article que es presenta, escrit per Úrsula Faura, de la Universidad de Murcia, constata l'interès, pel nombre de treballs fets, existent per la qüestió de la immigració i la mesura dels fluxos. Però això no comporta que existeixi homogeneïtat conceptual ni metodològica en aquesta anàlisi. L'article, revisant els conceptes emprats i les metodologies utilitzades, té com a principal objectiu facilitar la comparació entre els resultats que s'obtenen.

Tot seguit, Eduardo Terrén, de la Universidade da Coruña, ens situa a nivell teòric en el que s'ha entès per *etnicitat*. Des de les primeres definicions biològiques, «racials», passant per les definicions més culturalistes, l'article analitza les interpretacions que se n'han fet, per finalment apostar per l'abandó de les visions essencialistes i invitar a fer l'elaboració d'anàlisis més complexes dels fenòmens lligats a la reproducció cultural dels grups minoritaris que insisteixin en la multidimensionalitat del funcionament de l'etnicitat.

Realitzada aquesta aproximació al fenomen de la immigració, Enrique Santamaría, de la Universitat Autònoma de Barcelona, se centra en la construcció social i política de l'immigrant estranger. L'autor, partint de la creença que els fenòmens socials són complexos, fuig de reduir el racisme a expressions explícites (discursos ultradretans, agressions físiques o verbals, etc.) i posa l'accent en els processos sociopolítics i cognitius on creu que s'estructura i es difon un concepte, dominant, de les migracions. Aquest concepte les redueix a «problema» i «amença». En definitiva, es vincula la immigració, sobretot la d'algunes procedències, amb la *barbàrie*.

El quart article, escrit per Jordi Domingo, de la Universitat de Lleida, analitza el paper de la immigració en els microestats. La seva aportació, part d'una tesi doctoral, emfasitza en com aquests països han passat d'emissors a receptors d'immigrants, aspecte important per comprendre els canvis que han sofert, sobretot a nivell econòmic i de funcions territorials. A Andorra, Mònaco, San Marino i Liechtenstein, estats perforadors de la Unió Europea, la immigració ha tingut i hi té un paper rellevant. L'article, a més de presentar els quatre microestats i les seves particularitats, ens obre alguns interrogants de futur als quals aquestes societats hauran de respondre.

L'article de Miguel Ángel Mateo, de la Universitat d'Alacant, ens aproparà al lligam que s'estableix entre el gènere i la pobresa, aprofundint la migració com a factor de possible empobriment. Així, li resulta clar el lligam existent entre el tipus de migració i l'empobriment, on també cal tenir ben present la variable gènere, ja que els processos d'empobriment resulten més clars en el col·lectiu femení atesa la desigualtat d'oportunitats vitals.

Continuant referint-se a la dona, i en concret a la dona del Marroc, Natalia Ribas, de la Universitat Autònoma de Barcelona, analitza la interrelació entre els factors que intervenen en la interpretació universalista dels drets humans des de la perspectiva del gènere. Tractant-se d'un tema de màxima actualitat, ja que, entre altres qüestions, es refereix al recurrent i polèmic tema de l'ablició, es presenta com resulta de complicat fer una interpretació universalista dels drets humans quan es troben en contradicció amb una realitat socioeconòmica. En el cas de l'estatut jurídic de la dona al Marroc, l'autora creu que la universalitat ha de comprendre que el procés d'anàlisi de reinterpretació intracultural que experimenten les societats nord-africanes procés molt influenciat per les realitats socioeconòmiques que s'hi viuen.

Per la seva banda, Amparo González, de l'Institut Joan March, ens aproxima a una de les qüestions clau en l'anàlisi de la integració en l'estructura social: el mercat de treball. Concretament, realitza una reflexió teòrica sobre els efectes de la mà d'obra d'origen immigrant a partir d'estudis realitzats a Europa i als Estats Units que la porten a afirmar que la immigració no ha provocat un increment de la desocupació i que l'efecte de la mà d'obra immigrant sobre els nivells salarials continua sent ambigu.

El vuitè, escrit per Juan de la Haba, de la Universitat de Barcelona, seguint amb el mercat laboral, analitza les relacions existents entre la immigració internacional a Europa i el sindicalisme. Partint del fet que les organitzacions sindicals han demanat la igualtat de drets socials i econòmics entre treballadors immigrants i autòctons i, també, han tendit a demanar control estatal sobre la immigració, considera que el rol i les relacions del sindicalisme amb el treball immigrant no es pot analitzar sense tenir en compte els tipus de representació del treball i la cultura obrera.

El novè text, continua en el mercat de treball, tot i que ho fa a nivell més local. Manuel Llorca i Jorge Tegedor, en un estudi empíric de la situació dels immigrants en el sector pesquer, presenten la influència de les condicions de treball en la composició de les tripulacions del port de Castelló (el Grau). Concretament, diferenciant entre l'*arrastre* i el *cercó*, s'analitzen els motius pels quals hi ha una presència diferent d'immigrants.

Entrant en el vessant educatiu, Josep Miquel Palaudàrias, pedagog de la Universitat de Girona, analitza la no sempre fàcil relació existent entre immigració estrangera i escola a Catalunya. En el darrers anys, la presència d'aquests col·lectius ha anat en augment i això ha comportat una sèrie de demandes i d'adaptacions necessàries que no sempre s'han fet o que no s'han fet al ritme que calia. Tot i així, sembla que l'escola catalana aposta, almenys discursivament, per l'educació intercultural, però la seva concreció no es troba lliure d'obstacles.

També referint-se a l'escola, Miquel Àngel Alegre i Diego Herrera parteixen de la consideració que la participació dels joves i de les joves d'origen immigrant en les xarxes socials generades a l'escola i a l'espai d'oci juvenil incrementa les relacions de les famílies a nivell institucional —fet que podria afavorir la integració en la societat receptora. Aquesta consideració, tot i que es manté després de l'estudi realitzat a Mataró, es matisa amb la intuïció que això es

troba condicionat a la situació legal dels progenitors, que establiria la base perquè es donés aquest efecte.

El darrer article que es presenta en aquesta revista emfasitza en una vessant de l'anàlisi de la immigració que dia rere dia sembla que adquireix una rellevància més gran, la creença religiosa. Jordi Garreta, de la Universitat de Lleida, presenta, a través de dos estudis empírics —un de realitzat a les províncies de Lleida i Osca i l'altre al conjunt de Catalunya—, la dinàmica seguida per les mesquites i els centres d'oració musulmans. Partint del fet que alguns immigrants abandonen o flexibilitzen el seguiment de la creença religiosa, es presenta la manera com la sedentarització i/o la influència dels centres d'oració influeix en la recuperació i el manteniment de la cultura, la religió, els costums, etc.

Tot i que som conscients que hi ha altres qüestions que cal tenir presents, la multidimensionalitat del fenomen migratori i de la integració dels immigrants comporta haver de triar. Aquesta elecció, com hem dit, ha estat provocada pels interessos dels investigadors. Per això, aquest monogràfic el que sí que pot ser és un retrat del que es treballa. A més de, creiem, una aportació interdisciplinària interessant al debat que té lloc a «Sociologia de les migracions».

En darrer lloc, abans de donar pas als esmentats articles, només té lloc a agrair a Carlota Solé i Puig l'interès demostrat per la publicació d'aquest monogràfic. També cal agrair al Vicerectorat d'Investigació i Tercer Cicle de la Universitat de Lleida la concessió d'un ajut que ha permès que sigui finançat parcialment. Per últim, no s'ha d'oblidar d'agrair a tots els que ens han dedicat el seu temps escrivint les línies que a continuació es poden llegir.

Jordi Garreta Bochaca
Lleida, 28 de maig de 2001